A bujdosók támadása 1672-ben.

IV.

Petróczy csapatai, részben Eperjest elkerülve, Szepesnek vették útjokat, mindenütt csatlakozásra szólítván fel a lakosokat. Serédy, Pataky, Bessenyey és Szuhay Gáspár, most is az előcsapatot képezvén, oct. 2. nagyvitézi táborukból a lőcseieknek írtak. Kiemelték, hogy már eddig Isten kegyelméből szépen előrementek. Eperjest, Patak, Ónod, Kálló, Szalánc, Várdát megvették, és a protestánsok visszafoglalt templomaikban nagy szívörömmel adnak hálát az Istennek. A magyar nemzet bizonyosan le fogja rázni jármát. Ők — keresztyéni hitükre fogadják — sem katholikust, sem protestánst nem bántanak. Egyesüljenek mindnyájan, mint egy hazának gyermekei; segítsenek magukon és az Isten is segíteni fog! Tudván, hogy Lőcsén német őrség is van, annak biztos elmenetelt igértek, és készeknek nyilatkoztak, minden lutheranust és kálvinistát közülök zsoldjukba felfogadni. A levelet fenyegetés fejezte be mindazok ellen, kik velük szembeszállni merészelnének.[1])

Szepesben már sept. 10-én értesültek a felkelésről. A megyei nemesség fel is ült a bujdosók ellen, és sept. 17. Olaszliba mustrára gyült: de ismét hazaoszlott. A magyar sereget változó érzelmekkel fogadták. A föld népe a rabló, gyujtogató had elől, melynek egyik csapatjával Berthóthy Ádám oct. 2. Szepesváraljánál égetett, a hegyekbe menekült.[2]) A 13. szepesi város ellenben, bár lengyel alattvaló, a nagyvitézi táborba követeket küldött, kik magukkal hozták Bethlen Gábornak, Rá-

[1]) N. muz. kéz. fol. lat. 2309, 3. kötet.

[2]) Horváth-Kiszevics levele oct. 3. a szepesi kamarához, kam. levélt.

kóczy Györgynek menleveleit és segélyt igértek, adtak élelemben, takarmány s fuvarban és 13,000 frt készpénzben. A krompachi táborból Veresalmai Király István és utána egy nagyobb csapat Baranyay és Szirmay Miklóssal Késmárkra ment. Királynak sok rokona, ismerőse volt a városban. Heted magával titkon bement, és előkészíté az utat Szirmaynak, ki hatvan emberrel követte. A város kulcsa a kettős fallal körül vett Tökölyi vár volt, melyben most Tökölyi Zsigmond lakott, szelíd, jámbor, öreg úr, kitől szolgái soha rosz szót nem hallottak. Ép ellentéte volt részeges, de bátor és erélyes öcscsének Istvánnak, s a felkelés hirére nagyobb biztosság végett hùzódott Styavnik várából Késmárkra. Sorsát azonban el nem kerülhette. Még ágyban feküdt, midőn Szirmay rátört, hódolásra kényszerité, és a várat, az ifjú gróf Tökölyi Imre nevében elfoglalta. A várból Szirmay a városbirájához ment, és Petróczy nevében megadásra szólitá, mert különben a magyarok még az anyaméhbeli gyermeknek sem fognak kegyelmezni. „A kapú már úgyis kezemben van, — mondá — bebocsáthatok annyi embert, a mennyi tetszik!“ és szavainak nyomatékot kivont karddal adott. A biró megijedt, s a község szó nélkül megadá magát. Többen a felkelőkhöz állottak. Némely gyülölt ember vagyonában préda esett, minél a főszerepet Baranyay vitte. Serpili Ágoston, lutheránus pap, két társával visszafoglalta a várkápolnát, és mindjárt — bár még nem a kápolnában — lutheránus istentiszteletet tartott. Utána Lúczy Ádám — úgy hiszem reformatus — praedicált, hevesen kikelvén a katholikusok ellen. [1])

Petróczy ezalatt folytatta útját Lőcse felé, de itt már ellentállásra talált. A város hegyen feküdt, falai voltak és Spankau gyalogezrede, 2000 ember, Dieppenthal alezredes alatt megszállva tartá. Az ezred, Spankau parancsára, útban Kassa felé, sept. 23-án érkezett a város alá és éjjelre szállást kért. A tanács és polgárság, lutheránus németek és tótok, nem merték megtagadni a kérelmet, nehogy hűségük kétesnek lássék. Az

[1]) A késmárki meghódolásra nézve a részleteket Vitalis János, Zabreczky János, Zeltenreich Mihály vallomásaiból állítám össze. Tökölyi Zsigmond jellemére nézve v. ö. Vagner, Analecta Scepusii IV. 174. és kk. ll.

ezred azonban nem ment el másnap, mert jött a hír, hogy Lőcse és Kassa közt már mindenfelé magyarok vannak. Dieppenthal elhatárzá, hogy további parancsig Lőcsén marad. Őröket rendelt a város kapujához, és midőn a veszély már közeledett, a Serédy-féle proclamatiók jöttek (oct. 3.), elvette a tanácstól a kapukulcsokat (oct. 5.) és derekas védelemre készülvén, oct. 8. a magyarok előcsapatjára kitört, és őket 2 órai csatározás után megszalasztotta.

Petróczy oct. 9. jelent meg Lőcse előtt, csatakészen. Várostromra azonban semmi készülete sem volt. Néhány kisebb ágyú és mozsár, melyeket a magyarok Eperjesről, Styavnikról és más helyekről kaptak, hoztak, képezé minden ostromszerét. Petróczy tehát, miután sógorát Tökölyi Zsigmondot még magához a táborba rendelte, de mivel az öreg úr szabódott és szerencsétlen kimenetelt emlegetett, ismét hazabocsátotta: 600 válogatott lovassal tovább nyargalt Liptó felé, megtudni, igaz-e a hír, mely császári hadak közeledéséről beszélt? Egy kisebb csapat a bányavárosokra akart törni, de Strassoldo Károly gróf, azon vidéknek német parancsnoka, 100 dragonyos és 300 parasztal Vernártnál Gömörben útját állta és visszaverte. Szerencsésebb volt Pika Gáspár, ki félreeső hegyi útakon Árváig hatott, hol a lutheránus tót parasztok, Tökölyi jobbágyai, tárt karokkal fogadták. (oct. 20.).

Lőcse alatt a sereg zömével Bogdányi Fekete László, zempléni alispán maradt, ki ostrom helyett az egész környéket felégette, úgy, hogy a tüzes zsarátnok a városba repült, mi azonban oly keveset használt, mint a megadási felhivások. Dieppenthal nem is felelt, „mert“ — mint a vén katona mondá [1]) — „a magyarok nem érdemesek feleletre!“ Oct. 11-én összehivván a polgárságot, kijelenté, hogy a ki fél, elmehet, de a ki marad, fogjon fegyvert; mit a polgárság meg is tett. Némelyek szerették volna a magyarokat egy földalatti úton bebocsátani, de Dieppenthal felfedezte és meghiúsitá a tervet. A megszállás egyébiránt csak apró csetepatékból állott a város körül, és az egyetlen siker, melyet a magyarok kivivtak, az

[1]) Ekkor már 17 évig volt alezredes, tehát mai gyerek nem lehetett.

volt: hogy a hegyi csöves vizet elzárták, s a polgárok, nagy jajveszékelésükre, rosz, golyvát termő kútvizükre szorultak.[1])

A felmentő sereg azonban már közel volt. Bécsben mindjárt september elején, a felkelés első hirére, új sereget rendeltek Magyarhonba: két hadosztályt Spork és b. Cobb tábornokok alatt. Spork octóberben még messze, hátúl volt, midőn Cobb már Liptóban járt. Cobb serege körülbelül 10,000 németből, a többi közt Adolf, holsteini herczeg, Jungholstein, Schmidt vasas, Jaques dragonyos és Rabatta könnyü lovasezredből, és 4—5000 magyarból, horvátból, majdnem mind lovasból állott.[2]) A magyarok és horvátok vezére gróf Eszterházy Pál, bányavárosi főkapitány volt, eszes, vitéz férfi, ki a költő Zrínyi hadiiskolájában tanult, de a legridegebb egoistáknak egyike. Magyar, míg kára nélkül lehetett, kész volt mindent feláldozni, ha érdeke kivánta. Már 1670-ben is közreműködött a nemzeti mozgalom elnyomásában és Heisterrel az árvai várat megvette. Mellette Balassa Bálint, korponai főkapitány vezérkedett, buzgó híve a császárnak, halálos ellensége bujdosó rokonának, Imre grófnak; költő, de azon ádáz, majd hóbortos bélyeggel lelkületén, mely a Balassáknak — legalább akkor — kiváló jellemvonását képezé. Gróf Pálffy Károly, Pálffy Pál nádornak fia, a hadjáratban egy horvát ezrednek élén vett részt. Míg Eszterházy csak servilis magyar, a 27 éves, fiatal Pálffy már osztrák volt, s azon sajátságos fajhoz tartozott, mely hazát nem ismer, központját az uralkodóházban leli, és még most is — leginkább a hadseregben — található, majdnem példátlan tüneménykép az újabb civilizatióban. Buzgalma őt később messze országokba vitte mint diplomatát; mint hadvezér most azonban még pályája kezdetén állott, s bár birtokain javában dúlt a lefolyt években a német, két ezredet toborzott önköltségén a felkelők ellen.[3]) A fővezér, Neudingi báró Cobb Frigyes Farkas, cs. kir. kamarás, Bécs városának főkapitánya, régi, luxemburgi német családnak ivadéka, a zordon, kegyetlen német tábornokok közt a legke-

[1]) Analecta Scepusii II. 35. és kk. ll. Historie des Troubles de Hongrie I. 233. és 236. ll.

[2]) Histoire des Troubles I. k. 233. l.

[3]) A pozs. kam. levele a szepesihez oct. 24-ről. Nagy Iván, IX. 53. l.

gyetlenebb volt, és talán ezért küldték a felkelőkre. Már az utolsó török háborúban, a hatvanas években, mint szathmári kapitány, a tiszai részeken olykép viselte magát, hogy 1664-ben Zemplén és más megyék panaszára — hallatlan eset német tábornoknál — állásáról elmozdittatott. [1]) 1670-ben a Rákóczy felkelés elnyomása végett Spork hadával Zemplénben ismét megjelenvén, Köröskényi Gáspár és társainak felkaróztatása által lett nevezetessé. Most is működését liptó sz.-miklósi táborából egy proclamatióval kezdé, intvén Szepesmegyét, ne hallgasson az ördögi koholmányok és hazugságokra, melyekkel a magyar névre méltatlan rebellis Petróczy más gazemberekkel a felség hiveit elcsábitani akarja; és a kamara rendelete szerint Petróczy, Szuhay, Szepessy, Kende fejére élve vagy halva 1000 tallért tüzött; ha pedig felkelő ejtené el e főczinkosokat, 500 tallért és bünbocsánatot igért a tettesnek. [2]) Levelei Lőcsére is bejutván, új erőt öntöttek az ostromlottakba.

Petróczy (oct. 15.) kémcsapatjával Csorbán, Liptómegyének szélén állapodott meg, nem is sejtve, hogy az ellenség már tőszomszédságában van. Egyszerre hajnalban felveré a hir, hogy szemben áll az egész német sereggel. Szerencséjére a németek sem tudták, mily maroknyi néppel van dolguk, és óvatos lassúsággal közeledvén a falúhoz, időt engedtek Petróczynak vágtatva visszatérni lőcsei táborába. Itt haditanácsot tartottak, melyben határozattá lett, hogy a sereg visszavonúl Eperjesre, és ott a többi magyarokkal egyesülve fog megütközni; ámbár Berzeviczy Zsigmond, sárosi alkapitány és a németek kéme, Petróczy vesztét akarván, váltig állitá, hogy a német sereg csak 1300 emberből áll és könnyen leverhető. A visszavonúlás hirére Péchy Gábor szeme könnybe lábadt.

Berthóthy Sámuel legalább Kis-Szebent akarta megvédeni. Haszontalan. A vezérek közül sokan 10—20 kocsi zsákmánynyal csak prédájukat igyekezvén biztosságba helyezni: a visszavonúlás oly gyorsan történt, hogy futáshoz volt hasonló; a takarmányért künn levő szolganépet értesiteni elfelejték, kik aztán a németek kezébe estek. Petróczy az utolsók közt csak

---

[1]) Szirmay, Zemplén I. 202. l.

[2]) N. muz. kéz. fol. lat. 2309. III. köt. Kam. levélt.

akkor távozott és vetett üszköt (oct. 17. éjjel) táborára, midőn már Cobb Lőcsére bevonult.

A magyar sereg két nap alatt Eperjes alá ért. Cobb utána bocsátá Schmidt és Pálffy ezredeseket, kik a visszavonúlókban, elmaradókban sokat levágtak, elfogtak, s a branyiszkói szoroson, csekély veszteséggel, diadalmasan keresztül törtek; maga azonban, megszaporodván serege Dieppenthal ezredével, nem sietett annyira. Megdicsérte a lőcsiek hűségét, de sötéten visszautasítá a késmárki követek mentségeit, és őket főhadiszállásával Görgőre czipelte. Rosszabbúl járt Kis-Szeben, mely neki oct. 22. ellentállás nélkül kaput tárt. A lakosság lefegyvereztetvén, a város kiraboltatott. Kis-Szeben sorsa azonban nem rémité meg Eperjest. Közel volt a magyar sereg, mely védelemmel biztatta, ámbár a vezéreket habozás szállotta meg Szuhay üzenetére, hogy vonuljanak vissza Abaujba, egyesüljenek vele és vívják teljes erejükkel a döntő ütközetet.

Oct. 23. közeledett a császári sereg Eperjeshez. A város kapuit bezárta. A harangokat félreverték és az egész polgárság — köztük Zimmermann Zsigmond, Hacker Mihály, Gasser György, Schönleben Mihály — fegyveresen a falakra szaladt. Midőn a németek a magyarokkal csatározva, az Akasztófahegy körül lőtávolba jöttek, nagy zsibongás támadt. Némelyek löni akartak, mások ellenzék. A legdühösebbek a csizmadiák voltak — mind magyarok és kálvinisták. Egyikük, Horváth Jakab, puskát töltött, egy másik — Rozsnay — ágyút vonszolt, míg egy harmadik polgár, Vittich János „veszett kutyaképpen“ — úgy tetszett Leopold híveinek — toronyról toronyra szaladt, buzdítva a puskásokat, lőjjenek. Végre lövés történt a köröndről, melyen a bíró, Hacker állott, s rögtön általános tűzelés következett. Nyolczszáz talpas a városból kicsapott, s a németeket oldalvást fogva, számosat leölt közülök. Sokan úgy vélték, hogy Petróczy fényes győzelmet vívhatott volna ki, ha megütközik, de ő magára hagyván Eperjest, tovább hátrált délkeletnek, Királynépe felé, hol Szuhayval egyesült. Cobbnak sem volt ideje boszút állni Eperjesen, hanem sietett Spankauhoz, ki Szuhaynak eltávozása után kijött Kassából. A két vezér Somosnál egyesült, Kassától északra. A magyar sereg Györkénél, Kassától keletre

fogott állást, fegyverre szólítván mindenfelé a népet, le egészen a Hegyaljáig. [1])

Cobb a keze alatt lévő német, magyar, horvát hadakkal Rozgonynál ütött tábort (oct. 25.), és három ágyúlövéssel csatára hívta a magyarokat. A magyarok válaszúl szintén hármat lőttek és kiállottak. Mintegy 8000-en voltak, a németek valamivel kevesebben. [2]) Azonban egyik fél sem akart támadni, és oct. 25-ike elmult ütközet nélkül. Az éjjel, míg a seregek csatakészen állottak, veszélyes ármány készült Cobb táborában. A császáriaknál levő magyar urak közt volt b. Barkóczy István, ki Liptóban csatlakozott a sereghez 400 lovassal. [3]) Mint hires vitéz, nagytekintélylyel birt, ámbár gyöngeeszü, esztelen, ha nem is roszlelkü ember volt. A Zrínyi-féle összeesküvés neki nagy szerepet szánt, és ő irt 1669-ben Zrínyivel és Rákóczyval XIV. Lajosnak levelet segitségért. A bukás azonban el nem sodorta. Bécsben látták, hogy hasznát vehetik, és megbocsátottak neki. Barkóczy jól ismerte a hajduság vezéreit, szokásait. Úgy vélekedett, hogy ha Cobb kegyelmet igér nekik, könnyü lesz őket a bujdosók ügyétől elvonni, pedig ők képezték a magyar sereg zömét. Cobb hajlott a jó tanácsra. Kegyelmet igérő leveleit Barkóczy emberei átcsempészték a hajdukhoz. A bitang nép kapott a kegyelmen, s midőn Cobb csapatai oct. 26. délután a magyarokra mentek: zászlóikat elhajigálva, társaikat cserben hagyva, szétszaladtak. Futásuk megrémité a magyarságot, és egy perez alatt megbontá a sorokat. A csata elveszett, mielőtt jóformán megkezdődött volna. Az általános futásban csak a zempléni dandár és mintegy 1000 talpas állott meg, kik kissé félreesve, a hajdúk árulásáról mitsem tudtak, s csak a császáriakat látták maguk mellett üldözve elvágtatni. E vitéz csapat nem ijedt meg a némettől, hanem parancs nélkül, oldalba, hátba fogta az üldözőket. A gyalogság a legnagyobb közelről

---

[1]) Bethlen; Analecta Scepusii; Histoire des Troub. 1. k. Greb, Sándi és mások vallomásai a kam. levéltárban.

[2]) Német kutfők szerint Cobbnak csak 1500 embere volt, de ez nem valószinü. Hol lett volna többi hada, még ha annak felét utban el is hagyogatta. Mindazonáltal Bethlentől tudjuk, hogy a magyarok többen voltak a németeknél.

[3]) Hist. d. Troubl. 1. k.

rájuk süté puskáit és kezdett aprítani, szétugrasztva, hajszolva az előbb győztes császáriakat. A tüzelés, sokszorosan visszahangoztatva az echo által, figyelmessé tevé, megdöbbenté Cobbot, ki azt gondolván, hogy a futók fordúltak vissza új támadásra, a tartalékkal elősietett. A győzelmében, mészárlásban szétbomlott, vezérlet nélküli magyarság nem tudott az új rohamnak ellentállani. A zempléni lovasok, bár nagy veszteséggel, a mindenfelől összecsődülő németeken keresztül karddal nyitottak maguknak utat, és futásukat a beálló éj fedezé. A gyalogság azonban — közte számos deák — elől vasasok és dragonyosok, hátul Pálffy horvátjai által megrohanva, összeszorítva, dühös tusa után elgázoltatott. „Egyik sem hátrált. Mindegyik ott esett el, hol a csatának kezdetén állott.“ [1]) Ezerötszáz magyar, köztük több praedicator, feküdt halva a csatatéren. Sok elfogatott, négy ágyú és 15 zászló a császáriak kezébe esett, kik 300 embert vesztettek. Részükről Schmidt és Pálffy Károly voltak a nap hősei, s az utóbbinak horvátjai maguk 10 zászlót foglaltak el. [2])

A legyőzött magyar sereg teljesen szétmállott. Voltak ugyan, kik mondák : nem az ellenség fegyvere, hanem árulás győzött le minket; de a nagy többség lelket vesztve, ide-oda szaladott és csak menekülésre gondolt. Némelyek Lengyelországba futottak, mint Szalay Pál.

A nagy tömeg, Petróczyval, Kendével, Szerencs irányában a Tiszához iparkodott. A várakat ostromló egyes csapatok felbomlottak és futottak, s a példát több várnak őrsége követte. Első volt Csatáry, ki a györkei csata után a szalánczi várat felgyújtván, őrségestül megszökött.[3]) Cobbnak lovassága, legelől Eszterházy és Barkóczy magyarjaival, szakadatlanul üzték a futókat 8 mértföldre, a Tiszapartig és sokat közülök elfogtak. Előttük rémülés járt, s még a föld népe sem merte nyakára várni „azon hirtelenséggel és nagy furiával jövő, hamar-szerencséje után negédes bátorsággal és nagy kegyetlenséggel

---

[1]) Bél szavai Abauj leírásában, a N. Muz. kéz. közt.

[2]) Bethlen i. h. 319—323. ll, s néhány csekélyebb adat a pozsonyi és szepesi kamara levelei közt a kam. levélt.

[3]) Babocsay i. h. Bél, Abauj leírásában.

száguldó, sikamlódó idegen hadakat!“ [1]) Kiki bódult ijedtséggel ment, merre lába birta. Legtöbben a török hódoltságba, Miskolczra, Szikszóra vagy a még messzebb Debreczenbe menekültek, s még túl a Tiszán is annyira meg volt rémülve a nép, hogy a böszörményi hajdúság a menekülő Petróczyt Kendével körülfogta, lefegyverezte, hogy a németnek kiadja, és ismét csak a töröktől való félelem miatt bocsátá másnap szabadon, mire a két vezér Téglásra, és onnan török földre menekült.

Az általános zavarban Szuhay Mátyás nem veszté el bátorságát. A györkei csatából Szőcsecsel és 150 lovassal délnek vette utját, és Ónod mellé húzódott. Megtudván, hogy Eszterházy üldöző lovasaival a Tiszaparton pihen: éjjel, maroknyi hadával ráütött, és a zavarban sokat kardra hányt. Eszterházy karján megsebesült; az egész had összezavarodott. Azonban Cobbtól segitség érkezett. A császáriak észrevették, mily csekély számú ellenség veri őket, megemberelték magukat, és Szuhayékat négy mértföldre megkergették,[2]) s Ónodot az ostrom alól felmenték.

A német vezérek végkép meg akarák semmisiteni a bujdosókat. Kiáltványaikban ezer tallért tüztek ki annak, ki Petróczyt, Kendét, Szuhay Mátyást, Szepesyt, Serédyt, Gyulaffyt, Bessenyeyt, Patakyt vagy Szuhay Gáspárt halva, két ezeret, ki élve meghozandja. Egy-egy közlegény fejére két, egy altiszt fejére tiz tallér elégnek látszott. Egy hadosztály átment a Tiszán, pusztán találta Kállót, puskalövés nélkül megvette Medgyest, kiseperte a vármegyéket Erdélyig, megerősité Szathmárt és Ecsedet, és földig lerontván Medgyest és Nagy-Bánya falait, december derekán számos rabbal és zsákmánynyal Tokajba visszatért. Nemsokára ezután a kassai börtönökben találjuk Dajkát, Zákány Istvánt, Baranyay Ferenczet és ifj. Szuhay Gáspárt, kiknek azonban semmi bántásuk nem lett, mert a németek őket társaikhoz visszaküldeni, és azokat általuk megnyerni akarták. [3])

---

[1]) Babocsay, 28. l.

[2]) Bethlen i. h.

[3]) A kam. levéltárban egy jegyzék a kassai foglyokról, 1673. april 22-iki kelettel. Mind a négyet később ismét a magyaroknál találjuk.

Debreczent az odafutott számtalan hódolatlan néppel, ez uttal is néhány csausz mentette meg, kiket a váradi basa küldött a szultán városát megótalmazni. Mindamellett Debreczen nem látszott egészen biztosnak, és a váradi basa Petróczynak, Kendének, a bujdosók- és családjaiknak Várad körül adott telepeket. [1])

A felkelők elnyomására a felvidéki magyar hadak is kiindultak a Tisza felé, és Bélteky Pál, a füleki, karponai, hajnácskői hadakkal november elején Putnokot „az alföldi haddaktól," mint a bujdosókat hívták, visszavette. Garázda csapatai szokott pajkossággal dúltak utjokban, s a puszta gyanú, hogy valaki — nemes vagy nem-nemes — a rebellisekhez szitott, szabadságot adott minden kicsapongásra. A mit el nem vihettek, elrontottak. „Hódolj paraszt! ördöglelkü! ördög teremtette!" volt a rendes üdvözlet, és Nyustyay Pál — hogy csak egy példát idézzek — nem tudván Lénártfalván (Gömörben) néhány gyalog-paraszt lépést tartani lovával, a falu vénét, valami Kutas nevü öreg embert úgy sujtott nyakon törével, hogy mindjárt elesett. A fülekiek, csúnya káromkodó nép, nevezék el ekkor a rebellióról gyanúsokat „kuruczoknak", mely név még Dózsa pórhadától maradt fenn átkos emlékezetben, de nemsokára, mint a Gueux és Whig név, az összes bujdosó magyarságnak büszkén vallott nevévé lett.[2])

— A császárhoz szitó magyarok szabadabban lélekzettek, és boszúra gondoltak. Több dal keletkezett, mely a legyőzötteket gúnyolá, Szepessyt „nagypipájú, kevés dohányú Pálnak" nevezé, s a bujdosók korábbi szerencséjét mostani vereségükhöz tartá, midőn már nem kergeti Szepessy Spankau jó lovát, Zákány, Kende sem vívják Ónod és Szendrő várait.[3])

---

[1]) Kam. levélt.

[2]) A gömöri vizsgálatban (Muz. kéz. 392. fol. lat.) Máthé János így vall: „A fülekiek rút fertelmesül szidtak kuruczoknak. Isten tudja megmondani, micsoda szitkokkal rútítottak. A „kurucz" tehát gúnynév volt, és nem állhat Cornides véleménye, hogy a török : kurudzsi (bátor) szóból származik. Egyébiránt kezemben volt egy levél 1645-ből, melyben e szó már előfordúl. A bujdosók általános nevévé 1672-ben lett.

[3]) „Lassan égeti Petróczy Kassát,
Zákány sem víjja Vég-Ónad várát,

A bécsi kabinet nem elégedett meg ily poeticus megtorlással. Szigorú nyomozást rendelt a vármegyékben, kik vettek részt a felkelésben? Szó volt, hogy az eperjesi lakosság meg fog tizedeltetni, s a város csak nagy nehezen tudott kegyelmet nyerni. Elveszté fegyvereit, falait és sókereskedését. A jámbor Tökölyi, azon vádra, hogy 1500 emberrel és 2 ágyúval segíté a magyarokat, egy évig fogságban sínylett és végre csak mint katholikus és Styavnik árán tudott kiszabadulni. A hóhér munkáját Spork tábornok kezdé meg Árvamegyében. Pika Gáspár itt az árvai tiszttartó közbenjárásával érintkezésbe tette magát azon strázsamesterrel, ki az árvai várat 30 gyaloggal Strassaldo ezredéből őrizé, és 400 talléron rávette, hogy neki száz emberével kapút tárjon. A csekély őrség ellentállás nélkül meghódolt, de nem követte áruló vezérét, ki a magyarokhoz csatlakozott (nov. 3.). A sziklavárból Pika az egész megyét fellázasztá. A megyei tisztviselők Trencsénybe menekültek, s a lutheránus tótok készséggel siettek zászlója alá. E váratlan felkelés fellármázta a szomszéd megyéket, Sziléziát, az udvart, és Spork, a harminczéves háborúnak hires, vad veteránja, a Herberstein gyalogezreddel és néhány lovas századdal kiindúlt, megfenyíteni a vakmerőt, ki a közlekedést Magyarhon és Szilézia közt megakasztá, és több kisebb német csapatot elfogott. Spork felparancsolván a trencsényi nemességet, és magához vonván a szomszédságban tanyázó német hadakat, Suys alezredest küldé előre a Labord ezred 600 emberével. Pika parasztjai az alkalmasabb hegyszorosokban ellentállni próbáltak: de Suys szétverte őket, s magához vonván a megyében lakó katholikus lengyeleket, Árva alatt termett. A várban hátramaradt németek nem akartak lőni társaikra, sőt négyen közülök kimentek a császáriakhoz és Traun őrnagyot csapatjával a vár aljába vezették, a benlevők pedig a kapút kinyitották (nov.

Kende Gábor sem töreti Szendrő bástyáját,
Pál Szepessy sem kergeti Spankó jó lovát.

Jaj már minékünk rebelliseknek,
Több hiveinek Pál Szepessynek,
Zákány István hosszú-hajú árva fejének."
(Thaly Kálmán gyüjtem.)

24.). Pika, ki a várat könnyen nyerte, könnyen vesztette, hivei-vel fogságba került, és másnap (nov. 25.) a megérkező Spork parancsára karóba húzatott; az áruló őrmester, 24 falusi bíróval felköttetett, s a többi részesek más válogatott kínzásokkal végeztettek ki.[1]) Cobb nem késett a példát a hadi foglyokon követni. Kötél, kerék, karó közönséges halálnem volt. Sokszor a halálra ítéltnek magának kellett a karót a vesztőhelyre vinni,[2]) s a hóhérokban már meg volt az ügyesség, úgy szúrni a nyársot az emberbe, hogy a belső részek épen maradtak, s az áldozat lassan, kínlódva veszett el. Volt, a kinek fogas vasat vertek oldalába, és a levegőben felfüggesztek, hol néha napokig lóggott, jajgatott, könyörgött: vessenek gyors halállal végét szenvedéseinek! Másoknak alfelébe vaséket szúrtak, melynek végén kampóforma apró szegek voltak, s a belekbe kapaszkodtak, úgy hogy többé a vasat kihúzni nem lehetett, s a szerencsétlenek világgá bocsátva, iszonyú kínok közt lelték halálukat. A Györkénél elfogott magyarokat, többnyire lutheránus és kálvinista deákokat, Cobb vasban a kassai sáncra vitte dolgozni, tovább egy évnél elcsigázta, és végre csapatonként, az utak mellett karóba vonatta.[3])

A német tábornokok azonban hiában kegyetlenkedtek. A vitéz, közbecsülésben álló Pikának szörnyű halála, mely mindnyájukra várt Cobb kezeiben, csak ádáz gyülöletre, és visszatorlásra ösztönözte a bujdosókat. Számuk inkább nőtt, mint fogyott, oly emberek által, kik a hazáért és protestáns hitért meghalni vértanúságnak tekinték. Saját kárukon okulva, bár nem minden oppositio nélkül, Petróczyt fővezérükké választák, és bár őt Apaffy, összeszólalkozás miatt Gyula-Fehérvárt elfogatta, Szepessy Pál a portára ismét hasztalan ment, és Erdély a bécsi udvarhoz közeledett: bátorságukat el nem veszték. Egyes csapatok sikra szálltak a császáriakkal, és ha a németek hirtelen éji támadással Kállót felverték és a lakosokon minden szörnyűséget elkövettek (dec. köz.) a borsodi menekültek, mint-

[1]) Historie des Troubles 1. s. 287. l. Verwirrte Königreich Ungarn 201. l.; az eperjesi és szepesi krónikák és a Speculum Hungariae. N. Muz. kéz. 1180. lat. quart.

[2]) V. ö. a tarczali kis-biró historiáját Babocsaynál, i. h.

[3]) Vagner, Vita Leopoldi I. I. 342. l., Eperjesi krónika i. h.

egy 3000, Szepsi és Ónod táján több falut égettek fel, s a katholikus lakosokat kardra hányták. Egy csapatjuk Barkóczy Istvánt verte fel, s a vitéz férfi vágást kapott fejére; hason alkalommal gróf Czobor Ádám alig tudott futással menekülni. [1]) Ilyféle jelenetek, 1672. végén és 1673. elején, emlékeztették a német tábornokokat, hogy a bujdosók még nincsenek megtörve; de a bécsi kormánykörökre hatást nem tettek. Cobb érdemeiért altábornagygyá, később táborszernagygyá, gróffá lőn. A protestánsok üldözése új lendületet nyert. A magyar alkotmánynak még árnyéka is megszünt, és Szelepcsényi, kir. helytartó helyébe, Ampringen Gáspár, a német lovagrend nagymestere lépett teljhatalmú kormányzóúl, „Magyarország pedig — egy idegen író szavával élve — Európának legbuzgóbb katholikus uralkodója alatt, pusztitva barátai és ellenségei által, irigyelte a török alattvalóknak és hübéreseknek boldog nyugalmát!“ [2])

PAULER GYULA.

---

[1]) Verwirrte Königr. Ungern, 201.; Theatrum Europaeum i. h. Babocsay i. h.

[2]) Histoire d'Emeric comte Tökelyi, 169. l.